

AGUSTÍ COLOMINES I COMPANYS

Tres tesis sobre el futur del

“Estava jo, doncs, en el meu abisme, incapaç d’explicar a un nen, a un salvatge, a un arcàngel –a mi mateix–, aquesta paraula: nacionalisme... El que em faltava no eren imatges. Ben al contrari, a cada consulta del meu esperit sobre el terme, l’oracle responia amb una imatge diferent. Totes eren ingènues... M’arribaven com si fossin esquinçalls de somnis.” Aquesta és una cita versionada del gran poeta Paul Valéry. Vull dir que l’he modificada, perquè on es diu “nacionalisme” ell deia “intel·lectual”. De fet, en substituir el molt original per la paraula “nacionalisme” només pretenc manifestar que servidor, com crec que li passa a molta altra gent, se sent enfonsat en un abisme, en la perplexitat, a l’hora d’afrontar el futur del nacionalisme català. No és que estigui cansat de somnis, de les belles imatges del nacionalisme, és que em sembla que ja n’hi ha prou de ser ingenus. És per això que goso apuntar tres tesis per desfer certs “miratges verbals” que hauríem d’abandonar.

1. Catalanisme vol dir nacionalisme. Des que a mitjan anys vuitanta Jürgen Habermas va convertir-se en un dels abanderats de les identitats postnacionals, s’ha anat consolidant això que coneixem com a patriotisme constitucional, el qual es fonamenta en la ruptura amb la història a partir del que ell va anomenar processos d’universalització, identificant-los amb un estat contractual. En aquesta mena d’estat, per tant, la identitat cultural no hauria de tenir-hi cap paper polític rellevant, ja que en comptes de la identitat formada per una cultura nacional, hi hauria una identitat civil fonamentada en un conjunt de drets i garanties, cosa que permetria assegurar la lleialtat dels ciutadans amb independència del seu origen ètnic i cultural. Segons Habermas, aquesta nova forma d’identitat, que apareix amb la separació entre cultura i política, exigeix un patriotisme relacionat “no amb la totalitat concreta d’una nació sinó més aviat amb procediments i principis abstractes”.

Tanmateix, Habermas reconeixia que un patriotisme abstracte basat en principis estrictament legislatius era inviable si no recolzava en tradicions culturals d’alguna mena. És més, també reconeixia la dificultat de deslligar les tradicions culturals de les nacionals. La proposta d’una identitat exclusivament civil com a base de l’estat implica, doncs, subordinar la identitat cultural a una idea purament política. Aquesta manera d’entendre la “nació política” s’ha anat imposant a Catalunya, fins al punt que des de fa temps s’ha consolidat la idea que existeix una línia divisòria entre catalanisme i nacionalisme. Vaig polemitzar sobre això amb Ernest Lluch –per a qui aquests dos mots no eren equivalents– a les pàgines de *La Vanguardia*, en un article que després vaig reproduir al llibre *Testimoni Públic* (Editorial Afers, 2001). Com vaig exposar aleshores, des d’un punt de vista historiogràfic no es pot fer una distinció entre un concepte i l’altre perquè, com ha assenyalat molt encertadament el professor Joan Ramon Resina, el nacionalisme és poca cosa més que la reducció de diverses lleialtats a una expressió política –el catalanisme– que propugna el reconeixement politicocultural de Catalunya. Els que defensen que cal diferenciar entre el nacionalisme i el catalanisme són els mateixos que avui, arran del pacte que ha fet possible fer president de Catalunya Pasqual Maragall, han posat en marxa una definició impossible, a propòsit d’ERC, que consisteix a dir que pot existir un independentisme no nacionalista contraposat al nacionalisme essencialista de CiU. No hi ha dubte que el nacionalisme català s’ha expressat al llarg de la història de manera multivalent i polifacètica en corrents culturals diversos i en doctrines socialment plurals que han aspirat a diferents graus d’autogovern; ara bé, fóra un abús pensar que per al catalanisme el marc de referència no és Catalunya i el Paísos Catalans, i que això és així perquè existeix una lectura historicocultural, filològica i fins i tot eticomoral del que

és la nació i com aquesta s’ha de representar políticament. L’existència d’un catalanisme no-nacionalista seria, per tant, un oxímoron.

2. Nacionalistes i no-nacionalistes. L’any 1983, quan van tenir lloc les “Reflexions crítiques sobre la cultura catalana”, l’enyorat Joan Fuster va dir que tota cultura és un sistema de referències. L’important, doncs, és esbrinar quines són aquestes referències, què les uneix i com es transmeten al conjunt de la ciutadania. En fi, que aquest sistema de referències es converteix en un element fonamental de la creació d’identitats. La llengua és l’eina més evident de transmissió d’un sistema de referències, ja que, al capdavant, reflecteix l’estructura i les condicions generals d’aparició d’una comunitat. Allò que singularitza una comunitat respecte d’una altra és l’idioma propi i els costums (la famosa tradició) ja que, per dir-ho en paraules de Josep R. Llovera extretes del seu article “La força de la llengua en la identitat nacional. L’experiència de l’Europa occidental” (dins *Ideologia i conflicte lingüístic*, Empúries, 2001), les nacions s’han format, sobretot, a partir de grups lingüístics. La integració dels immigrants en la comunitat d’acollida passa, doncs, pel coneixement d’una cosa i de l’altra. Com també és evident que la seva presència aquí, acompanyada del natural arrelament dels seus fills al país sense haver de renunciar als orígens nacionals dels seus familiars, modificarà els costums i enriqueirà la llengua catalana. He emprat els verbs modificar i enriquir en comptes de substituir perquè sóc partidari de la supervivència de les cultures, de totes les cultures. Si l’arribada de nova gent comportés la substitució de la identitat d’un lloc amb una llengua i una cultura pròpies, però sense un estat al darrere que les sustenti, per desgràcia el conflicte, la por i el rebuig estarien assegurats. Però avui dia tenim un problema que ja ha estat plantejat per molts teòrics d’aquí i de fora, que consisteix a esbrinar com asse-

nacionalisme català

"Si l'arribada de nova gent comportés la substitució de la identitat d'un lloc amb una llengua i una cultura pròpies, però sense un estat al darrere, hi hauria conflicte, por i rebuig."

gurar la identitat en un entorn canviant i múltiple, globalitzat, en el qual el marc de referències és obert. Ho ha assenyalat Salvador Cardús, i m'hi adhireixo, una identitat oberta no hauria de voler dir a la intempèrie, com si les nacions que no han arribat a aconseguir un estat haguessin de viure en un camp de refugiats i espavillar-se. Això només ho defensen, amb expressions més tendres, tanmateix, els que només es preocupen per les identitats estatals davant els processos d'unió supraestatals, com ara la UE. Per als que manen als estats consolidats, la identitat francesa, espanyola, britànica o italiana és cabdal, fins i tot esdevé una tasca patriòtica. En canvi, per als autoanomenats no-nacionalistes, els intents de mantenir les identitats catalana, escocesa, bretona, alemanya o basca, per citar un quants casos, són un "invent" del nacionalisme identitari disgregador. De fet, el problema és que aquesta mena de gent no és realment demòcrata, perquè aprofiten el seu sentiment de pertinença a un estat per liquidar la diversitat cultural que encara pugui existir en el seu si. A més, a la UE els estats que donen un cert paper a la anomenades "regions" són una excep-

ció, ja que només Alemanya, Àustria i Bèlgica potencien la participació de la diversitat. Amb això vull dir que els no-nacionalistes són, en veritat, els més nacionalistes de tots.

3. El mite de la societat civil. Per norma general, tothom admet que a les societats occidentals existeix una xarxa d'associacions autònomes, independents de l'estat, i que aquestes tenen un efecte sobre la política pública. Ara bé, també és veritat que amb el temps s'ha imposat la tendència que aquestes esdevinguin integrades dins l'estat. Ho ha indicat Charles Taylor en apuntar que en estats com ara Suècia, Holanda i Alemanya, però també a molts altres, s'ha tendit a integrar els sindicats, les organitzacions empresarials i altres associacions socials en la planificació governamental. Aquesta integració "dins l'estat" crea una relació d'extrema dependència entre la societat i, per tant, ja no expressa una diferència important respecte del poder o de les dinàmiques del fet polític. Aquest és un dels grans canvis que ha experimentat el moviment de reivindicació nacional català. Al meu entendre, no hi ha

societat civil real, perquè la gran majoria d'entitats cíviques viuen de l'erari públic i, per això, no tenen un autonomia real. La professora Anna Alabart ha explicat a "Els moviments socials urbans a Catalunya" (*Revista Catalana de Sociologia*, 7, 1998) que hi ha un mite força estès amb relació a les associacions de veïns. Diu la professora que és fals que la victòria de les esquerres a les eleccions municipals del 1979 significués el triomf dels moviments veïnals. I encara diu més, que no és veritat que existís correspondència entre els nous càrrecs municipals i els antics dirigents veïnals. Això només va ser així en comptades ocasions. Ben al contrari, després de les eleccions municipals van començar les dificultats per al moviment associatiu veïnal, ja que va ser literalment abandonat pels partits polítics. Els nous consistoris volien assumir tot el protagonisme i van anar marginant les associacions de veïns perquè les seves reivindicacions els resultaven problemàtiques. La desconfiança entre les dues formes d'activitat política (la representativa i la participativa) estava servida. I això que és evident en el cas de les associacions de veïns, també es podria aplicar, per exemple, a l'IEC, a Òmnium Cultural, a l'Ateneu Barcelonès, a l'Obra Cultural Balear o als Casals Jaume I. L'efecte és ben clar i doble: el protagonisme de la nova classe política sobre les organitzacions socials i cíviques i la moderació subordinada de les actituds reivindicatives.

Deixo a les seves mans l'elaboració d'una conclusió a partir d'aquestes tres tesis. A mi, de moment, encara em costa d'arribar-hi, per bé que com diu el còmic rei del *Hamlet* de Shakespeare, "és ben natural que ens oblidem de fer-nos pagament del que ens devem, i que el que amb passió ens hem proposat, morta la passió, sigui esborrat".

Agustí Colomines i Companys és professor d'Història Contemporània de la Universitat de Barcelona